

Novejše smeri v ameriški kriminologiji

Zoran Kanduč*

V članku so kritično osvetljene nekatere novejše smeri v ameriški kriminologiji. Posebna pozornost je namenjena različnim smerem znotraj kriminologije "nove desnice". V tem sklopu so prikazane "libertarska" kriminologija, ekonomska kriminologija, neokonservativna kriminologija in tako imenovani desni realizem. Poseben razdelek je namenjen analizi "nove" (ali "aktuarske") kriminologije. V sklepnem delu so opisane nekatere ključne značilnosti družbenega "podrazreda", ki je pravzaprav osrednja "referenca" desnih ameriških kriminologov.

Ključne besede: kriminologija, ZDA, nove smeri, nova desnica, družbeni podrazred

UDK: 343.9(73)

Uvodna opazka

Moderna kriminologija se je rodila v Evropi, čeprav je seveda zelo težko – vsekakor pa zelo samovoljno – reči kje, kdaj in komu. Še več, evropska kriminologija (v svojih številnih različicah, med katerimi so slej ko prej najpomembnejše klasična kriminologija, pozitivistična kriminologija in njuna eklektična "sinteza", namreč funkcionalistična/pragmatična "moderna šola") je prevladovala približno do druge svetovne vojne. Nato je nastopilo obdobje, v katerem je vodilno vlogo prevzela ameriška kriminološka produkcija. Ta premik je v precejšnji meri pogojen s vodilnim položajem ZDA v svetu, ki se je v zadnjem času – po razpadu sovjetskega imperija (in "razpolovitvi hladne vojne"¹) – samo še okreplil. ZDA so pač že dolgo najmočnejša ekonomska, vojaška, politična in ideo-

¹"Hladna vojna" je kompleksen pojav, ki je obtežen z raznovrstnimi ideološkimi konstrukti. V zahodni optiki je hladna vojna posledica sovjetske "napadalnosti", ki je povzročila obrambno reakcijo ZDA v želji zavarovati "svobodo" in "demokracijo". Nekateri komentatorji sicer opozarjajo, da so bile ocene o sovjetski grožnji pretirane, vseeno pa menijo, da je bil ključni cilj ameriške politike brzdati in zastraševati Sovjetsko zvezo. Noam Chomsky ponuja drugačno razlago (prim. Rai, str. 84-85). Zanj je bistvo hladne vojne v vojaških posegih, ki sta jih obe supersili – povsem neobzdrano – izvedli znotraj lastnih "interesnih con". Ključni spori niso bili med Vzhodom in Zahodom, marveč med Vzhodom in njegovimi sateliti ter med Zahodom in njegovimi sateliti. Hladna vojna je v tem pogledu sistem, ki je vključeval vzporedna procesa podrejanja držav s strani dveh osrednjih supersil (znotraj obeh "blokov"). Hladna vojna je omogočila intenzivno militarizacijo ameriškega gospodarstva (*military Keynesianism*), na primer državno zajamčen – in kajpak subvencioniran – trg za visoko tehnologijo. Z razpadom sovjetskega imperija se zatorej hladna vojna še ni končala, saj je zahodna stran ostala nepremagana. Nadaljuje se s "polovično zmogljivostjo": "S koncem hladne vojne lahko pričakujemo, da se bo večina Vzhodne Evrope zatekla k svoji tradicionalni servisni vlogi, vračajoč se k dvostopenjskemu modelu družbe tretjega sveta z otoki ogromnih privilegijev in velike bede in brezupa. Ti otoki zdaj vključujejo večino stare nomenklature, ki jo favorizirajo zahodni vlagatelji, ker dobro ve, kaj je treba narediti. Kot drugod v tretjem svetu Zahod vztraja pri svobodnih tržnih reformah, ki bodo obnovile tradicionalne odnose izkoriščanja in prevlade zahodnih vlagateljev. Politična osebnost, ki sprejema te zahteve, je 'demokrat' (po standardni Orwellovi formuli)" (Chomsky, str. 874).

loška (imperialistična) sila (s skrajno mogočnim – najmočnejšim v vsej človeški zgodovini – propagandnim strojem) na tem planetu.

Vpliv ameriške kriminologije je seveda treba pripisati tudi ustvarjalnosti ameriških avtorjev. Vseeno pa je zanimivo, da je ameriška kriminologija v veliki meri samozadostna in "samoreferenčna".² Evropskim kriminologom je v glavnem prepuščena vloga že zdavnaj mrtvih predhodnikov sodobnih ameriških teoretikov. Po drugi strani pa je kontekst, v katerem deluje ameriška kriminologija, zelo specifičen. ZDA so zelo obremenjene s problemi "kriminalitete" (obseg "kriminala" je precej večji kakor v vseh drugih razvitih zahodnih državah). Ameriška "industrija nadzorstva nad kriminalom" (Nils Christie) je med najbolj cvetočimi na svetu. Te specifične lastnosti ameriške "kriminalitete" in ameriškega reševanja problemov v zvezi s "kriminalom" je treba imeti neprestano pred očmi (pa tudi specifične lastnosti ameriške družbe, zlasti tiste, za katere lahko rečemo, da učinkujejo kot "kriminogeni dejavniki"). To je potrebno predvsem zato, da ne bi prenašlo podlegli skušnjavi in nekritično prenašali dognanji ameriških kriminologov (in njihovih zamisli o kriminalitetni ali kaznovalni politiki) v druga družbena in kulturna okolja.

Seveda je tu še povsem drug (dodatni) problem. ZDA izrabljajo svoj vodilni položaj v svetu med drugim tudi za to, da bi drugim državam – na primer zahodnoevropskim in vzhodnoevropskim ("posocialističnim") – vsilile svoje poglede na "najbolj primerno" kriminalitetno politiko. Najbolj boleče se to kaže pri politiki do – zaenkrat še – prepovedanih drog (kjer so ZDA v svojo igro, namreč v razvpito "vojno proti drogam", vpletle še Združene narode). Po drugi strani predstavljajo ZDA že zaradi svoje velikosti in strašanske moči mikaven zgled za marsikoga zunaj njihovih meja. ZDA v tem pogledu v marsičem opredeljujejo "parametre" za ocenjevanje normalnosti. Na primer: Če je v ZDA vsaki četrti mladi črni moški pod takim ali drugačnim formalnopравnim nadzorom (*supervision*), potem je to povsem normalno ("saj gre pač zgolj za kriminalce, ki jih je – po nekem nenavadnem naključju – v ZDA pač mnogo več kot v drugih primerljivih državah")

²Prim. Young (1997), str. ix.

iz zelo preprostega in že skoraj banalnega razloga: ker se to dogaja v ZDA, najbolj "svobodni", najbolj "demokratični" in "človekove pravice" najbolj ljubeči državi na vsem svetu.³ Če imajo Američani največ zaprtih na svetu (poleg Rusije), potem je to nekaj najbolj normalnega. Nekaj povsem drugega in neprimerno bolj problematičnega bi bilo, če bi bile na prvem mestu države (nesporni "grdi rački" svetovnih medijev), kot so Kuba, Irak, Iran, Libija, Srbija ...

Kriminologija "Nove desnice"

Oznaka "nova desnica" (*New Right*) se nanaša na zelo različna intelektualna in politična gibanja. Tame⁴ uvrsti v to skupino vsaj na prvi pogled povsem različne pojave: rasizem, fašizem,⁵ sociobiologijo, "moralno večino" (*moral majority*),

³"Niti doma niti v tujini stvarni svet ni podoben sanjskim fantazijam, zdaj modno oblikovanim okrog zgodovine, ki se steka k nekakšnemu idealu demokracije in svobodnih trgov, kar je končna uresničitev svobode. Pravila svetovne ureditve ostajajo takšna, kot so vedno bila: vladavina prava za šibke, vladavina sile za močnejše; neoliberalizem za šibke, državna oblast in poseganje za močne" (Chomsky, str. 879). Pisec v tej zvezi opozarja, da se nadaljuje proces združevanja "strukture vladanja" okrog – formalnih in neformalnih – središč gospodarske moči. "De facto svetovna vlada" obsega Mednarodni denarni sklad, Svetovno banko, G7, GATT in druge strukture, ki služijo interesom nadnacionalnih družb, bank in investicijskih firm v "novi imperialni dobi". Omenjene institucije – ki običajno delujejo v tajnosti – so nedemokratične (onstran vsakega vpliva in celo onstran zavesti množic): "Ena od posledic globalizacije gospodarstva je vzpon novih vladajočih institucij, ki služijo interesom nadnacionalne gospodarske moči. Druga posledica je razširjanje dvostopenjskega socialnega modela tretjega sveta na industrijski svet. ZDA so tu spet vodilne; čeprav posebno gospodarsko, strateško in politično privilegirane, so prav tako izjemne v moči in razredni zavesti podjetniškega sektorja, ki se je lahko uprl družbeni pogodbi, ki jo je ljudsko prizadevanje doseglo drugod" (Chomsky, str. 877).

⁴Prim. Tame, str. 127.

⁵Fašizem je bil vselej zelo blizu konservativni ("desni") politični ideologiji: "ZDA so ... navdušeno pozdravile 'sijajno mlado revolucijo', ki jo je izpeljal Benito Mussolini v Italiji 1922. leta, kot je ameriški veleposlanik opisal uničenje parlamenta in delavskega gibanja ter izprijeno vladavino črnosrajnikov. Še pozno v 1930. letu je bil Mussolini tisti 'čudoviti italijanski gospod', kot ga je opisal ... predsednik Franklin Delano Roosevelt. Podjetniška skupnost je bila prav tako prevzeta. Fašistična krvoločnost je bila sprejemljiva, ker je zavirala nevarnost ... Rusije, je pojasnilo ameriško zunanje ministrstvo. Hitlerja so podpirali kot 'zmerneža' iz istih razlogov. Leta 1937 je bil za ameriško zunanje ministrstvo fašizem združljiv z gospodarskimi interesi ZDA in je ... predstavljal naraven odpor 'bogatih in srednjih razredov v samoobrambi', v času ko so se 'nezadovoljne množice na podlagi zgloda ruske revolucije ... obrnile k levici'. Fašizmu zato 'mora uspeti ali pa se bodo množice, tokrat okrepljene z razočaranimi srednjimi razredi, ponovno obrnile k levici'. Ameriški diplomat William Bullitt ... je domneval, da bi lahko samo nacistična Nemčija ustavila napredovanje sovjetskega boljševizma v Evropo ... Ameriški podjetniški svet se je ponovno strinjal. Večje ameriške družbe so bile močno vpletene v nemško vojaško produkcijo ... Ameriške naložbe v Nemčiji so se naglo

krščanski fundamentalizem, antisocializem (in kajpak antikomunizem), ponovno obujeni klasični liberalizem in tradicionalni konservativizem. Ob tem opozarja, da je nova desnica zelo resničen družbeni pojav, iz katerega so v zadnjih desetletjih (nakako od sedemdesetih let dalje) izšle številne "šole mišljenja", za katere so značilni zavračanje marksistično-socialističnega pogleda na svet, doktrin o socialnem determinizmu ter zamisli o družbenem načrtovanju (*social engineering*) in državnem intervencionizmu⁶ (v osebno, politično in ekonomsko življenje). Vse novodesničarske miselne (oziroma vrednotne) usmeritve poudarjajo "svobodo",⁷ "pravičnost", "odgovornost", "individualizem", "ambicioznost" in "prosti trg".

povečale po Hitlerjevem prihodu na oblast ... medtem ko so upadale drugod v celinski Evropi in samo v Britaniji so ostale nespremenjene" (Chomsky, str. 871).

⁶Za liberalne ekonomiste je "država" (s svojimi ukrepi in institucijami) bodisi škodljivi "nebodigatreba" bodisi "nujno zlo", ki bi ga kazalo skržiti na minimum. Toda pri tem (nehote?) pozabijo na vlogo, ki jo je ta nezaželena "tvorba" odigrala in jo še vedno igra v razvoju industrijske ("moderne" ali "poznomoderne") družbe: "Zagovorniki svobodnega trga so vselej trdili, da vlade zavirajo gospodarstvo. Toda industrializacija bi bila mnogo počasnejša, če bi bila prepuščena izključno zasebni iniciativi – kolikor bi do nje sploh prišlo. Vlade so pospešile razvoj železnice. Zgradile so pristanišča, ceste, kanale in avtoceste. Vodile so poštno službo, gradile in regulirale telegrafske, telefonske in radio sisteme. Sestavljale so trgovske zakone in standardizirale tržišča. Uporabljale so zunanje-politični pritisk in carinske tarife, da bi pomagale industriji. Poljedelce so nagnale z zemlje na trg industrijske delovne sile. Subvencionirale so energijo in razvijale tehnologijo, često po vojaških kanalih. Na tisoč ravneh so se vlade lotevale integracijskih nalog, ki jih drugi ne bi mogli ali pa jih ne bi hoteli opravljati. ... Vlade so ustanovile sisteme množičnega izobraževanja, s čimer niso samo pripomogle k temu, da je mladina obdelana za vlogo v industrijski armadi dela (s tem se pravzaprav subvencionira industrija), ampak so obenem spodbudile širjenje oblik ožje družine. S tem, da so družino osvobodile izobraževalne in drugih tradicionalnih funkcij, so vlade pospešile prilagajanje družinske strukture potrebam tovarniškega sistema" (Toffler, str. 86-87).

⁷"Svoboda" je seveda čudovita vrednota, ki prija vsem (ali vsaj večini). Desnica ima običajno v mislih specifično "svobodo", namreč svobodo podjetniškega tekmovanja (na trgu) in trgovanja. Vendar pa pri tem v glavnem niti sama ne misli povsem resno: "... bogate sile (države) ostajajo nasprotujoče svobodni trgovini, kot so dejansko vedno bile, razen kadar začutijo, da lahko prevladajo v tekmovanju. Svetovna banka poroča, da protekcionistični ukrepi industrijskih držav zmanjšujejo dohodek na jugu v približno dvakratnem obsegu uradne pomoči ... V zadnjem desetletju je 20 do 24 držav, ki pripadajo OECD, povečalo protekcionizem, reaganisti pa so pogosto utirali pot v boju proti gospodarskemu liberalizmu. Takšne prakse, skupaj s programi, ki jih narekuje Mednarodni denarni sklad in Svetovna banka, so prispevale k podvojitvi vrzeli med bogatimi in revnimi državami po 1960. letu. V Latinski Ameriki je realna minimalna mezda strmo upadla od 1985. do 1992. leta, ko so ji bili vsiljeni neoliberalni 'strukturno prilagoditveni' programi, medtem ko je število revnih naraščalo za skoraj 50 odstotkov med 1986. in 1990. letom ... medtem ko so se bogati in tuji vlagatelji obogatili. V Afriki je bil udarec celo bolj neizprosni za celotno prebivalstvo" (Chomsky, str. 878).

Tame⁸ razloči štiri smeri v polju ameriške kriminologije Nove desnice. Te so: (a) libertarska (*libertarian*) kriminologija; (b) economicistična kriminologija; (c) konservativna kriminologija; (č) desni realizem. V nadaljevanju bomo – zelo na kratko – predstavili ključne poudarke vsake od omenjenih kriminoloških smeri (ali “perspektiv”).

1.

Tame⁹ označi prvo zvrst novodesničarske kriminologije s sintagmo “natural rights libertarians”. To oznako je težko posloveniti. Beseda “liberalci” ne ustreza, saj ima v amerškem kontekstu specifično konotacijo. Pomeni namreč zagovornike državnega intervencionizma (v evropskem kontekstu gre v tem primeru za nekakšne blage “socialdemokrate”). Libertarci – na primer Ayn Rand (*The Virtue of Selfishness: A New Concept of Egoism*), Tibor Machan (*Human Rights and Human Liberties*), John Hospers (*Libertarianism*), Murray Rothbard (*The Ethics of Liberty*) in Leonard Peikoff (*The Ominous Parallels*) – izhajajo iz aristotelovske teorije o naravnem pravu (in naravnih pravicah). Človeka pojmujejo kot razumno bitje s svobodno voljo, ki jo sme omejevati samo prepoved nasilnega poseganja v “življenje, svobodo in lastnino” drugih posameznikov.

Kakšne implikacije ima moralna filozofija “racionalne sebičnosti” in politična filozofija “klasičnega” liberalizma iz devetnajstega stoletja v ožjem kriminološkem polju? V bistvu kar precej. Začnejo se že pri najbolj temeljnem izhodišču, namreč pri opredelitvi kaznivega dejanja. Za libertarce je “zločin” samo nasilen napad ali poseg v “lastnino” drugega človeka,¹⁰ pri čemer je pojem “lastnina” opredeljen zelo široko, tako da obsega – poleg gmotnega premoženja – tudi osebno integriteto (*property in individual's own person*). Takšno pojmovanje o tem, kaj bi morali šteti za “zločin” (oziroma za “kaznivo dejanje”), v bistvu zelo omeji moralno in politično upravičen obseg – oziroma “domet” – kazenskega prava. Iz njega nujno izpadejo vsi “zločini brez žrtve” (*victimless crimes*), vsa dejanja, ki so povezana z uživanjem (zdaj še) prepovedanih drog, prostitucija, pornografija, pijančevanje (*drunkenness*), razne oblike spolne “nemorale” ... Takšno stališče je v ameriških razmerah zelo pomembno (v nekem smislu celo politično “radikalno”), saj je, recimo, kazenskopravna vojna zoper droge zelo obremenila kazenskopravni sistem. Grund in Coffin¹¹ navajata v tej zvezi osupljive podatke o groteskni posledicih prohibicionistične politike. Recimo: V letu 1995 je bilo v ZDA zaradi zlorabe drog aretiranih 1.5 milijona ljudi, kar je skoraj 500.000 več kot leta 1991. Pri treh četrtinah primerov je bil razlog posedovanje droge. Približno 70 odstotkov žensk je na prestajanju zaporne kazni v

zveznih zaporih zaradi kršitev zakona o drogah. Leta 1991 je bilo v državnih zaporih devetkrat več črnih žensk zaradi kršitve zakona o drogah kot leta 1986. Število kršiteljev zakona o drogah, ki so se znašli za zapahi, je od leta 1980 naraslo osemkrat in presega število 400.000. Število kršiteljev zakona o drogah, obsojenih na prestajanje kazni v državnih zaporih, od leta 1989 presega število nasilnih kaznivih dejanj. Kljub vsej tej kazenskopravni represiji pa je tretjina Američanov uživala prepovedane droge. Libertarci iz etičnih razlogov odločno nasprotujejo kazenskopravnemu urejanju uživanja drog. Zanje je poseganje kazenskega prava na to področje popolnoma neupravičeno (oziroma “nelegitimno”), celo kriminalno *par excellence*.

Libertarci nasprotujejo ideologiji in praksi “tretmana” (ali “rehabilitacije”), saj po njihovem mnenju stigmatizira, dehumanizira, degradira in krši državljanske (*civil*) pravice obsojenih kršilcev, in sicer tako “pravih” (se pravi onih, ki nasilno posegajo v lastnino drugih) kakor “nepravih” (zaprtih zaradi zločinov brez žrtve). Tretmanski model namreč predpostavlja, da je storilec bolna oseba, ki jo je treba “ozdraviti” (njene abnormalne “kriminalnosti”).¹² Storilca torej razvrednoti kot “odgovorno človeško bitje s svobodno voljo”. Zaradi prevlade škodljive tretmanske miselnosti se je zmanjšala podpora kaznovanju “resničnih” kriminalcev, vseh tistih torej, ki posegajo v življenje, svobodo in premoženje nedolžnih ljudi. Še več, eksplozija nasilnega kriminala je za libertarce posledica razvejene “industrije opravičil” (*excuse-making industry*), se pravi vseh tistih – političnih, pravnih, socioloških in psiholoških – kriminoloških teorij, ki si prizadevajo najti “vzroke” kriminalnega vedenja, na primer v psihičnih (najraje nezavednih) silah, ki so onstran posameznikovega voljnega in/ali zavestnega nadzora, v kriminogenih vplivih “prestopniških” subkultur ali revščine (oziroma nasploh negativnega – “dezorganiziranega” – socialnega okolja), v sociobioloških gibalih, občutkih krivice in tako naprej. Te teorije v bistvu “ekskulpirajo” storilce, ki se lahko navsezadnje tudi sami sklicujejo na težave iz otroštva, neljubečo mater, odsotnega (ali pa nasilnega) očeta, odvisnost od droge, alkoholiziranost, brezposelnost, ekonomska prikrajšanja, slabe stanovanjske razmere, življenje v opustošeni soseski, pritiske vrstniške skupine, slabo izobrazbo, rasizem, nizko inteligenco, nerešeni Ojdi-pov kompleks ...

Libertarci sicer ne zanikajo obstoja “kriminogenih dejavnikov”, vseeno pa odločno vztrajajo pri podmeni, da ima človek svobodno voljo, ki je ključni “dejavnik” njegovega

⁸ Opiramo se na Tame, str. 128.

⁹ Prim. Tame, str. 128-134.

¹⁰ Prim. Rothbard, str. vi.

¹¹ Povzemamo po Grund in Coffin, str. 10-11.

¹² V tej zvezi je treba nujno podčrtati, da tretmanski model, ki ga napadajo libertarci, nikakor ni edina možna pojavna oblika zamisli o rehabilitaciji. So – in se še postopoma izoblikujejo – tudi mnoge druge. Med njimi je kar precej takih, ki nikakor ne izhajajo iz podmene, da je storilec bolna in neodgovorna oseba. Medicinski model rehabilitacije zato nikakor ne more obveljati kot edino (možno) utelešenje rehabilitacije nasploh. Libertarska kritika rehabilitacije je v tem pogledu pravzaprav zelo omejena.

(morebitnega) kriminalnega vedenja. Noben "kriminogeni dejavnik" ne determinira posameznikovega kriminalnega vedenja. Vselej je posameznik tisti, ki je odgovoren za kaznivo dejanje – ne pa njegova družina, soseska, vrstniki, šola, mesto ali družba kot celota. "Kultura opravičil" samo opogumlja morebitne kršilce, ki se zavedajo, da se bodo lahko sklicevali na razne neugodne psihične ali socialne "vplive". Libertarci menijo, da je krivično do vseh revnih ljudi, ki ostajajo lojalni/konformni (navzlic težki ekonomski situaciji), če smo popustljivi do tistih revežev, ki se odločijo za zločinsko življenjsko pot. Krivično pa je tudi do "pozabljenih žrtev" kaznivih dejanj, ki jih obstoječi kazenskopравни sistem prejkone ne upošteva (pravzaprav jih "ignorira") in ne sliši njihovih zahtev po pravici (in varnosti). Zato se libertarci zavzamejo za ponovno podporo kaznovanju (seveda le "resničnih" kriminalcev). Kazen je zanje moralno-politično upravičena, saj onemogoča nevarne posameznike, odvrta morebitne kršilce in je obenem še pravično povračilo za protipravno škodo. Zavzemajo pa se tudi za restitucijo, se pravi za sankcijo, katere namen je, da kršilec žrtvi (ali njenim dedičem in odvisnim članom) povrne škodo, ki jo je dolžan povrniti (ne "družbi" ali "državi", ampak povsem konkretnim oškodovancem).

Libertarci so nadvse naklonjeni vsem oblikam zasebnega nadzorstva nad kriminalom (kakršne so zasebne detektivske in varovalne agencije, sosedske straže, patroljiranje občanov, vigitanske združbe ...). Zagovarjajo pravico do osebne oborožitve. Po njihovem mnenju so zlasti ženske, manjšine in osebe iz nižjega sloja prizadete zaradi omejitvenih (nadzorovalnih) ukrepov v zvezi s posedovanjem osebnega orožja. Poleg tega pa bi "razoroženi državljani" postali nevarno nemočni v razmerju do oborožene države (ki je za libertarce slej ko prej skrajno problematična). Libertarci nasprotujejo (kolektivistični in že skoraj socialistični) "državi blaginje", saj naj bi ta ustvarila družbeni "podrazred" (*underclass*), kulturo revščine, etos osebne neodgovornosti (in pasivnosti), egalitariščno mentaliteto, krizo konvencionalne družine in usmerjenost v sedanjost, kar so vse dejavniki, ki še dodatno vplivajo na povečanje kriminala v družbi. Poleg vsega tega pa "država blaginje" še najbolj viktimizira (ali pavperizira) ravno "poštevne in delovne reveže", saj zajema iz njihovih – že tako omejenih – sredstev in jih nakazuje "nepoštenim in nedelovnim revežem".

2.

Ekonomske teorije – ali "perspektive" – v kriminologiji so na nek način odsev "imperializma ekonomske znanosti" v sodobnem družboslovju (ki se med drugim kaže v tem, da se tudi značilno neekonomske dejavnosti pojasnjujejo in vrednotijo v optiki ekonomskih načel). Ekonomski neoliberalci, ki jih Tame¹³ uvršča v kriminologijo nove desnice, izhajajo večinoma iz čikaške šole, katere najvplivnejši predstavnik je

Milton Friedman. V glavnem gre za zagovornike ekonomije "svobodnega (ali prostega) trga".¹⁴

Kakšne so implikacije ekonomskega gledanja na človeško vedenje v polju kriminologije? V bistvu zelo pričakovane. Ekonomisti vidijo v storilcu ekonomskega subjekta, ki je racionalen in še najbolj podoben vestnemu računovodji/knjigovodji, saj nenehno preračunava prednosti (*benefits*) in stroške (*costs*) svojih dejanskih in anticipiranih dejanj (oziroma dejavnosti). Ker je strilec *rational utility maximizer*, je seveda skrajno dovzeten za nadzorovanje z nagradami (*incentives*) in kaznimi (*disincentives*). Storilec je torej bistveno *homo economicus*, ki si stalno prizadeva doseči kar največje možne koristi zase, seveda v vselej omejenem okviru uresničljivih vedenjskih "opcij". Če se odloči za kriminalno kariero (ali "poklic"), tega ne stori zato, ker bi bil bolan ali kakorkoli duševno moten, ampak preprosto zato, ker uvidi, da se mu to "splača" (*crime pays*), vsekakor bolj kakor druge možnosti za uresničitev osebnih ciljev. Na krivo pot ga torej zanese povsem racionalna izbira. Profesionalni kriminallec izbere svojo življenjsko pot na enak način, kakor nekdo drug izbere katerega od nekriminalnih poklicev. Sodí namreč, da je kriminal zanj najbolj ekonomična pot, po kateri se lahko dokoplje do bogastva, zaželenih dobrin, sredstev za preživljanje, vznemirljivih doživetij ali ugleda (v očeh njegove "referenčne skupine").

Ekonomisti namenjajo precejšnjo pozornost odvrtaanju od kriminalnih dejavnosti. Po njihovem mnenju to sploh ni posebaj problematično. Kriminalno vedenje je namreč mogoče preprečevati na podoben način, kakor preprečujemo druge človeške dejavnosti. Če je kriminala preveč, je vzrok v tem, ker je "prepeceni": ker so kazenske sankcije premile in/ali premalo gotove (oziroma verjetne). Kriminal je mogoče omejiti na ta način, da mu država dvigne ceno, in sicer z bolj zastraševalnim kazenskopravnim sistemom. Ekonomisti se ne strinjajo s sociološkimi teorijami (in raziskavami), da kazni

¹⁴ V tej zvezi morda ne bo odveč kratko pojasnilo pojma "tržna ekonomija". Nanaša se na gospodarstvo, v katerem so cene – v slehernem sektorju – določene svobodno (brez sleherne intervencije, manipulacije ali oviranja torej), in sicer na ravni, kjer ponudba in povpraševanje dosežeta ravnovesje. Takšen sistem seveda ne obstaja nikjer. Če bi, potem družbe ne bi preživele. Večino nas bi že zdavnaj pobrala lakota: "V vseh industrijskih državah država ureja relativne cene dobrin in storitev. ... Vse, kar je življenjsko važno, je subvencionirano: kmetijska proizvodnja, stanovanja, zdravstvo, transport, izobraževanje, knjižnice, raziskovanje, muzeji, gledališča in tako naprej" (Gorz 1994:82-83). Trg je zgolj izid dejavnosti posamičnih subjektov, ki jim gre le za lastno korist. Trg zato ne more brez države. Brez nje najbrž niti ne bi bil mogoč. Kompleksna družba – z razvejeno delitvijo in funkcionalno specializacijo dela – ne more delovati brez blagovnih in tržnih razmerij. To ni sporno. Problematično je, če tržni mehanizmi niso pod družbenim nadzorom. Če postane družba suženj ekonomske racionalnosti (logike kapitala). Takšno stanje je značilno za "liberalizacijo" ekonomskega sistema. Posledice so znane: bogati se bogatijo, revni postajajo čedalje bolj revni. Kapital se namreč ne investira tja, kjer je največ nezadovoljenih potreb, marveč tja, kjer si obeta najvišje dobičke.

¹³ Opiramo se na Tame, str. 134-136.

ne zastrašujejo/odvračajo. Zanje so tovrstne razlage postavljene na napačne predpostavke, v empiričnem pogledu pa imajo vrsto metodoloških in epistemoloških pomanjkljivosti. Po drugi strani pa se ekonomistični kriminologi zavzemajo za obsežno dekriminalizacijo "zločinov brez žrtev". V tem oziru so torej na istih stališčih kakor libertarci, vendar ne iz politično-moralnih razlogov, ampak zato, ker jih k taki politiki sili gola ekonomska računica: prohibicionistični model je namreč predrag, neučinkovit in celo kontraproduktiven (ali kriminogen). Zanimiv je tudi ekonomski pogled na "organizirano kriminaliteto". Ta po mnenju ekonomistov ni tako zelo obsežen pojav, kot se često domneva. Poleg tega pa je "organizirani" (in torej "monopolizirani") kriminal za ekonomiste boljši kakor dezorganizirani, saj ima monopol za posledico restrikcijo "outputa" (to pa je iz zornega kota družbe v tem primeru zaželeno, saj organizirani kriminal oskrbuje porabnike s "slabimi"/nemoralnimi proizvodi in storitvami).

3.

Cohen¹⁵ razlikuje dve vrsti konservativizma. Tradicionalni konservativni "model" poudarja primarnost "zakonitosti in reda" (*law and order*). Zavzema se za klasične doktrine kaznovanja. Vzroke za kriminalno vedenje pa vidi predvsem v splošni oslavitvi tradicionalnih utelešenj družbene avtoritete (in discipline), na primer v krizi jedrne družine, razkroju tradicionalnih vrednot, "etosu samoizražanja" (ki je "antiteza" etosu samokontrole) in preveliki permisivnosti na vseh ravneh družbenega in zasebnega življenja. Neokonservativni model je bolj pragmatičen in bolj dozveten za "znanstveno" verificirane politične alternative, na primer za zamisel o selektivnem onemogočanju (*selective incapacitation*) in za situacijsko prevencijo.

¹⁵ Prim. Cohen, str. 23.

¹⁶ Klasična desnica je vselej branila oblast vladajočega razreda v imenu "splošnih koristi", ki dozdevno – zares le dozdevno – presejajo ozke razredne interese. V sodobni kapitalistični družbi je njena naloga nekoliko "shizofrena". Po eni strani zagovarja "imperative" kapitala – na primer maksimalno učinkovitost (produkcijskih faktorjev), tehnično modernizacijo in konkurenčnost –, po drugi strani pa se zavzema za "tradicionalne" vrednote, na primer za družino, delo, vero, domovino, red in avtoriteto, za vse tisto torej, kar je nenehno pod udarom kapitalске (ekonomske) racionalnosti in "ekspertokracije". Gorz (str. 16-17) v tej zvezi opozarja, da je desnica v preteklosti reševala omenjeno protislovje s spodbujanjem agresivnega in osvajačnega nacionalizma. V današnjem času pa so šovinizem, rasizem, fundamentalizem in ksenofobija zgolj "regresivne reakcije" na tehnokratski in brezdržavni kapitalizem. Desnica mora potemtakem najti nove "ventile" za izražanje (konservativnega) nezadovoljstva. Zaenkrat jih je našla v upiranju davčnim obremenitvam (*fiscal revolt*), v sovraštvu do birokracije in v zavračanju državnih intervencij. Ideologija nove desnice – ki povečuje individualni "napor" in "zasluge" – utegne biti zato privlačna predvsem za "zmagovalce" (na primer za privilegirane delavce in podjetnike) v tekmi na "svoobodnem trgu", ki ne želijo več podpirati – prek socialne države – "slabotnežev", "lenuhov", "novih revežev" in vseh drugih "nesposobnežev".

¹⁷ Prim. Tame, str. 136-139.

V Evropi obsega konservativizem običajno kolektivistična ideološka gibanja, ki nasprotujejo racionalizmu in individualizmu, obenem pa se zavzemajo za bolj "organsko" družbo in za spoštovanje tradicije. Angloameriški konservativizem je nekoliko drugačen. Poln je dvoumnosti in protislovij¹⁶ (na primer med liberalnimi načeli ekonomike Adama Smitha in nekaterimi neliberalnimi socialnimi vrednotami), na katere naletimo že pri njegovem utemeljitelju, Edmundu Burku.¹⁷

Na področju kriminologije se konservativci zavzemajo za večjo vlogo kazenskega prava. Zanje ima kaznovanje instrumentalne in simbolne učinke. Po eni strani odvrača ljudi od kriminalnega vedenja, po drugi strani pa krepi moralno solidarnost in stigmatizira kriminalno vedenje (s tem pa krepi upiranje skušnjavi – ki je pač vselej navzoča v ljudeh in je družba ne more odpraviti –, da bi se do določenih prednosti dokopali po "zločinski" poti). Konservativci so zagovorniki smrtne kazni. Smrtna kazen je zanje znamenje, da država spoštuje življenje, saj vztraja, da se lahko – po talionskem načelu ("zob za zob, oko za oko") – umor "odplača" samo z usmrtnitvijo morilca. Odprava smrtne kazni je zato huda napaka, ker se s tem "zniža cena" človeškega življenja. Vendar pa to ni edina napaka na ravni kaznovalne politike. Konservativci menijo, da je postala družba preveč popustljiva in sočutna do kriminalcev, mnogo manj pa ima pred očmi trpljenje žrtev (kaznivih dejanj). Zato nasprotujejo milim kaznim in tretmanskim programom, ki so zanje nepravilni in neučinkoviti (na primer v tem smislu, da ne zmanjšujejo povratništva). Konservativci so prepričani, da je treba oživiti kaznovanje kot pravični odziv na nasilje (na vse oblike "novega barbarizma") in kot odločno reafirmacijo osrednjih moralnih vrednot. Ti predlogi se ujemajo z zamisljo o nujnosti vnovične moralizacije (*remoralization*) družbenega življenja, ki ga čedalje bolj ogrožajo normativni relativizem, kriza socializacijskih praks, razkroj družbenega reda, slabitev delovne etike in splošno permisivno ozračje. Konservativci – za razliko od libertarcev – manj verjamejo v prednosti spontanega (zgolj tržno reguliranega) družbenega reda. Po njihovem mnenju bi morala država s pravnimi in političnimi ukrepi pomagati določenim družbenim institucijam, predvsem konvencionalni družini (na primer z otežitvijo razveze zakonske zveze in prepovedjo pornografije).

4.

Četrto in gotovo najpomembnejšo skupino v polju desne kriminologije sestavljajo tako imenovani "realisti" (*new realists*). Desni realizem izhaja iz prepričanja, da je politika državnega poseganja v družbeno življenje – na primer z ukrepi, ki naj bi odpravili revščino, zmanjšali kriminal, izboljšali odnose med rasami in tako naprej – spodletela. Država blaginje ni ustvarila tistega, kar je obljubljala in kar je javnost od nje pričakovala. Učinki državnega intervencionizma so bili včasih celo kontraproduktivni.

Najvplivnejši predstavnik "desnega realizma" je James Q. Wilson. Wilson (ki je bil med drugim tudi svetovalec predsed-

nika Reagana za vprašanja kriminalitetne politike) je bržkone najpomembnejši lik v novejši ameriški kriminologiji.¹⁸ Njegova dela – zlasti *Thinking about Crime* (1975) – so vplivna tudi zunaj ameriškega prostora. Tudi Wilson – podobno kakor drugi desni realisti (na primer Jane Jacobs in Edward Banfield) – izhaja iz spoznanja, da je (“socialdemokratska”) kriminalitetna politika, utemeljena na socioloških teorijah o vzrokih kriminalnega vedenja, doživela poraz. V šestdesetih letih so se namreč splošne družbene razmere izboljšale, medtem ko se je obseg kriminala nenehno povečeval.¹⁹ Povečanje kriminalitete se je torej zgodilo vzporedno s povečanjem splošne blaginje (dvigom izobrazbene ravni, boljšimi stanovskimi pogoji, izboljšanim urbanim načrtovanjem ...). Wilson se zato opre na individualistične (psihološke) teorije, predvsem na tiste, ki izhajajo iz del Hansa Eysencka.²⁰ Vzroke za kriminalno vedenje vidi v neustrezni socializaciji v otroštvu, skratka v obdobju, v katerem posameznik ponotranji družbena pravila oziroma ko se mu – s pogojevanjem – izoblikuje “vest” (*conscience*), ki je v tej optiki opisana kot pogojeni refleks (*conditioned reflex*). Ustrezno izoblikovanje vesti je odvisno od dveh spremenljivik. Ti sta: (1) subjektivna – konstitucijsko (ali biološko) poogojena – dovzetnost za pogojevanje (*conditionability*); (2) učinkovitost ali primernost družinske vzgoje (oziroma splošna kakovost pogojevanja otroka). Poleg socializacije vplivajo na kriminalno vedenje tudi poznejše nagrade in kazni: “Če je količina (materialnih in nematerialnih) nagrad, ki so posledica nekriminalnega vedenja, večja od količine (materialnih in nematerialnih) nagrad, ki so posledica kriminalnega vedenja, težnja po izvrševanju kaznivih dejanj oslabi”.²¹

¹⁸ Prim. Young (1994), str. 97.

¹⁹ Prim. Wilson (1975), str. 3-4.

²⁰ Eysenck (str. 81-82) izhaja iz podmene, da so določeni tipi osebnosti bolj nagnjeni (*prone*) k temu, da se odzivajo na dejavnike iz okolja s “protidružbenim” (ali “kriminalnim”) vedenjem. To ne pomeni, da je kriminalnost “človekova usoda” (Lange). Dedni faktorji namreč posameznika ne “predestinirajo” za kriminalno vedenje. Okolje je enako pomembno, še najvažnejše pa so interakcije med biološkimi in socialnimi dejavniki. Eysenck meni, da protidružbeno vedenje – ki je očitno egocentrično in usmerjeno k takojšnji zadovoljivosti – ne potrebuje posebne razlage. Pojasniti je treba udružbljeno vedenje. Socializacijski proces temelji na pavlovskem pogojevanju, namreč v tem smislu, da agenti udružbljanja (starši, učitelji in vrstniki) kaznujejo posamične primerke protidružbenega ravnanja. Kazen tvori nepogojeni dražljaj (*unconditioned stimulus*), razmišljanje o protidružbenem vedenju ali izvršitev takega dejanja pa tvori pogojeni dražljaj. Bolečina in strah (*anxiety*), ki sta povezana s kaznijo, se s pogojevanjem preneseta na pogojeni dražljaj, tako da se posameznik vzdrži kaznivega ravnanja in da o njem sploh ne razmišlja. Eysenck opozarja, da so individualne razlike v hitrosti in zmožnosti oblikovanja pogojenih odgovorov ključne za pojasnjevanje odnosov med osebnostjo in kriminalnostjo. V tej zvezi se sklicuje na raziskave, ki so pokazale, da tvorijo introvertirane osebe pogojene odgovore hitreje in močneje kakor ekstrovertirane osebe. Ekstrovertiranost zato pozitivno korelira s protidružbenim vedenjem (če bi agenti socializacije želeli spodbujati protidružbeno vedenje – in bi kaznovali socializirano vedenje – bi introvertirane osebe verjetneje kazale protidružbene vedenje). Emocionalna nestabilnost (ali

Wilson pojasnjuje dolgoročne trende v gibanju kriminalitete s tremi ključnimi dejavniki. To so: (1) delež mladostnikov moškega spola v populaciji (te osebe so običajno bolj nagnjene k agresivnemu vedenju in kratkoročnemu razmišljanju); (2) spremembe v strukturi prednosti in stroškov, ki so povezani s kriminalnim vedenjem (v tej zvezi je po eni strani pomembna dosegljivost, gostota in vrednost potencialnih tarč oziroma “kriminalnih priložnosti”, po drugi strani pa je treba upoštevati, kolikšno je tveganje, da bo storilec zaradi kaznivega dejanja občutil negativne – formalne in neformalne – sankcije); (3) širše družbene in kulturne spremembe,²² ki vplivajo na to, v kolikšni meri posameznik ponotranji predanost (*commitment*) k samokontroli (ta pa določa obseg, v katerem je subjekt pripravljen odložiti zadovoljitev želje, spoštovati lastnino drugih ljudi in se v splošnem podrežati veljavnim pravilom). Če sprejmemo takšno etiološko razlago, moramo priznati, da je na vzroke kriminala zelo težko vplivati, vsaj na krajši rok. Od tod izvira Wilsonov “realizem”. Kriminalitete ne moremo odpraviti, lahko pa jo vsaj omilimo ali naredimo bolj znosno. Pomembnejši uspehi niso mogoči, zato pa se je treba potruditi, da bi dosegli vsaj manjše izboljšave (*marginal gains*).

Kakšne so politične implikacije desnega realizma? Wilson meni, da bi morala biti ključna funkcija policije vzdrževanje družbenega reda (bolj kakor nadzorovanje kriminala). Nered (na primer pijančevanje na javnih mestih, prostitucija, pornografija ali razgrajaško vedenje mladih) namreč slabi neformalne nadzorovalne mehanizme v družbeni skupnosti. Večja navzočnost policije na ulici sicer nima neposrednega učinka

“nevroticizem”) multiplicira navade socializiranega ali protidružbenega vedenja (nevrotično ekstraveritirano osebo je najtežje pogojevati). Tretja glavna razsežnost osebnosti je “psihoticizem”. Ta vključuje naslednje osebnostne poteze: agresivnost, hladnost, egocentričnost, impulzivnost, neobčutljivost (do drugih ljudi), nedružabnost in kreativnost. Omenjene poteze so za Eysencka očitno povezane s nekonformističnim vedenjem.

²¹ Wilson in Herrstein, str. 61.

²² Wilson (1991, str. 53) v tej zvezi opozarja predvsem na kriminogene implikacije permissivne “kulture samoizražanja” (*ethos of self-expression*), ki daje prednost pravicam pred dolžnostmi, ki spodbuja spontano (ali “avtentično”) vedenje v mnogo večji meri kakor lojalno, konformno in samoomejeno (*self-restrained*). Wilson meni, da je splošno kulturno ozračje takšno, da spodbuja takojšnje (“instantno”) zadovoljevanje želja (*ethos of immediate gratification*). Elliott Currie (str. 45-37) v polemiki z Wilsonom o ameriški kriminalitetni politiki dokazuje, da ameriška kultura ni (preveč) “tolerantna” ali “permissivna”, ampak je prej zelo pridobitniška (*acquisitive*) in hedonistična (v smislu, ki ga implicira porabniška ideologija). Currie se strinja, da so te kulturne teme v določeni povezavi s kriminalnim vedenjem, vendar pa v isti sapi opozarja, da so vzročno povezane z “imperativi” novega kapitalizma, ki je eksistenčno odvisen od nenehne stimulacije množične porabe (*mass consumption*). Ob tem se sklicuje na trditve, ki jo je zapisal Daniel Bell v odmevni knjigi *The Cultural Contradictions of Capitalism*: nič ne bi bilo bolj pogubno za “novi kapitalizem” kakor resna in dosledna praksa “odložene želje” (*deferred gratification*).

na zmanjševanje kriminalnega vedenja, vendar pa daje ljudem občutek varnosti (zmanjšuje strah pred kriminalom in kriminalci) in krepi neformalne ("naravne") nadzorovalne mehanizme. Wilson poudarja, da je lahko policija najbolj učinkovita ravno pri preprečevanju splošnega nereda na določenem območju. Nered je namreč zelo problematičen, saj teži k povečevanju: nered rojeva še več nereda, vse to pa spodbuja tudi kriminalno vedenje. Kazenskopравни sistem bi se moral usmeriti na najbolj problematične (mnogokratne) storilce, ki so odgovorni za nesorazmerno veliko število kaznivih dejanj. Naloga kaznovanja je, da selektivno onemogoči²³ te najbolj nevarne kriminalce: "Zlobni ljudje obstajajo. Z njimi ni mogoče narediti nič razen to, da jih postavimo stran od nedolžnih ljudi".²⁴ Z odločno represivno akcijo zoper te "zlobne ljudi" bi odvrgli od kriminalnih dejanj tudi vse tiste osebe, ki niso ne "nedolžne" ne "zlobne", ampak v pretežni meri preračunljive, saj nenehno ocenjujejo, kolikšne dobičke lahko skujejo s kršitvami zakonskih predpisov.

5.

Za "realistične" smeri v kriminologiji nove desnice je značilno, da se zavzemajo za večjo vlogo kaznovanja. V tej optiki je kriminal dojet kot pojav, ki ga ni mogoče izkoreniniti. Edino, kar je mogoče narediti, je to, da bolj odločno kaznujemo vse tiste kriminalce, ki so najbolj nevarni. V tem oziru je zelo pomenljiva knjiga *Punishing Criminals* (1975), v kateri se Ernest van den Haag zavzema za daljše kazni, smrtno kazen, postpenalno onemogočanje (*post-punishment incapacitation*), izgon, hišni zapor in še vrsto drugih ukrepov v "vojni zoper kriminaliteto": "Kriminaliteta bo vselej ostala z nami. ... Vprašanje je le, kako naj jo na najboljši način nadzo-

²³ Zamisel o selektivnem onemogočanju seveda ni nova. Izvira iz prepričanja, da so kršilci kazenskopraavnih norm različni. Razlikujejo se po svoji "kriminalnosti" (dispoziciji za kriminalno vedenje) in "nevarnosti". Nekateri so zelo nevarni, nekateri mnogo manj, nekateri pa so sploh nenevarni. Pripisana oznaka "nevaren" meri na prihodnje ravnanje, vendar pa jo običajno nekomu pripišemo na podlagi njegovega preteklega ravnanja. Nevarni storilci imajo v kriminologiji različna poimenovanja: kronični kršilec, kršilec iz navade (*habitual criminal*) ali "karierni prestopnik" (oseba s kriminalno kariero). V ozadju vseh teh oznak je teza, da je kriminaliteta problem, za katerega je odgovorna manjšina zelo dejavnih in zelo vztrajnih kršilcev. Cilj kriminalitetne politike naj bi bil pravočasno odkriti kar največ teh najbolj "kriminalnih" kriminalcev in jih izločiti iz normalnega družbenega življenja (oziroma: zapreti jih in že s samim tem preprečiti/onemogočiti, da bi lahko škodovali lojalnim državljanom). Ideja je gotovo zelo mikavna, saj terja razmeroma malo finančnih sredstev in malo truda, obenem pa obljublja precejšnje učinke v smislu zmanjšanja kriminala. Vendar pa jo je zelo težko uresničiti. Model selektivnega onemogočanja (*selective incapacitation*) namreč zahteva, da "zares nevarnega" storilca odkrijemo/prepoznamo, še preden stori toliko kaznivih dejanj, da ga lahko z gotovostjo (vendar *post festum*) opredelimo kot "kroničnega" ali "nepoboljšljivega". Ključno vprašanje je torej, ali znamo napovedati posameznikovo prihodnje obnašanje, in to z zadostno stopnjo gotovosti, ki je pač slej ko prej nujna, saj je "v igri" prostost domnevno

rujemo in jo minimaliziramo".²⁵ V realističnih razmišljanjih je često zaslediti tezo, da so nekateri ljudje že po naravi bolj nagnjeni h kriminalnemu vedenju, predvsem zaradi nizke inteligence (IQ-ja). Tovrstni hendikepi so pomembnejši od storilčevega razrednega položaja ali rase. Zanimivo je, da se desni realisti osredotočajo predvsem na ulično kriminaliteto (*street crime*) – predvsem na konvencionalna nasilna in premoženjska kazniva dejanja -, ne ukvarjajo pa se s korporacijsko, podjetniško ali beloovratniško kriminaliteto. To po svoje ne preseneča, saj se desni realizem (ideološko) poistoveti ravno s tistimi silami v družbi, ki so "proizvedele" problematične družbene skupine, pred katerimi bi realisti radi zavarovali "vse dobro misleče ljudi" (z odločnimi ukrepi kazenskopraavnega sistema). Desni realizem potemtakem simpatizira predvsem s premožnimi (in zadovoljnimi). Te osebe – njihov mir in bogastvo – želi zavarovati pred obupanimi mestnimi reveži (člani razvpitega "podrazreda").

Nova ("aktuarska") kriminalitetna politika

Oznake, kot so "aktuarska pravičnost" (*actuarial justice*), "porajajoče se novo kazensko pravo" (*emerging new criminal law*) ali "nova penologija", se nanašajo na najnovejše spremembe v ameriški kriminalitetni – in kaznovalni – politiki. Te novosti sta podrobno preučila Malcolm Feeley in Jonathan Simon, ki sta tudi skovala besedno zvezo "nova penologija" (*new penology*). Pisca²⁶ v tej zvezi opozarjata, da nova penologija ni ne teorija o kriminaliteti ne kriminologija. Posebnost nove penologije ni v nekakšni izvorni konceptualni integraciji, marveč bolj v osredotočenju na nekatere probleme in v načinih, kako se loteva njihovega reševanja.

"zelo nevarne osebe". Ta problem je vselej izzival (pozitivistične) kriminologe. Ti so doselej ponudili napovedovalne tehnike, ki pa so lahko – iz moralnih, političnih in pravnih razlogov – podlaga zgolj za dobrohotne in minimalne posege. Osebe, za katere lahko domnevamo, da bodo prestopniki, namreč v večini primerov ne postanejo resni kriminalci. To pomeni, da vseh tistih, za katere domnevamo, da bodo prestopniki, ne smemo podvreči strogim restriktivnim ukrepom (ali prisilnemu "tretmanu"). Med njimi je namreč veliko "napačno pozitivnih" (Gottfredson in Hirschi, str. 258-265). Posameznika ne moremo in ne smemo "onemogočiti" s kaznijo, dokler ne stori kaznivega dejanja. Na tej ravni se vsiljuje novo vprašanje: Koliko kaznivih dejanj (in katerih) mora nekdo storiti, da bi lahko zanesljivo napovedali prihodnja kazniva dejanja? Najpogostejši odgovor je tale: večja ko je pogostost kriminalnega vedenja v preteklosti, večja je verjetnost kriminalnega vedenja v prihodnosti. Vendar pa to "teorijo" že upoštevajo kazenska sodišča, ki običajno strožje kaznujejo povratnike. Od tod izvira ključni – in zaenkrat še nerešeni – problem teorije o selektivnem onemogočanju: Kako izboljšati kaznovno politiko, ki je že (*sic*) selektivna, in to glede na merilo (pretekla kazniva dejanja), ki ga predlagajo tudi zagovorniki selektivnega onemogočanja (na primer Peter Greenwood).

²⁴ Wilson (1975), str. 235.

²⁵ van den Haag, str. 19-20.

²⁶ Prim. Feeley in Simon (1996), str. 367.

V čem se nova penologija razlikuje od stare? Stara penologija se je ukvarjala s posamezniki. Označevali sta jo dve temeljni usmeritvi. Prvo bi lahko za silo označili kot "moralno". Uporablja pojme, kot so krivda, odgovornost in dolžnost. Njen cilj je kaznovati obsojenca, bodisi zato, ker to zahteva načelo (ali "absolutna"²⁷ vrednota) pravičnosti, bodisi zato, da bi storilca prestrašili (in ga s tem odvrnili od morebitnih prihodnjih kršitev), obenem pa bi predočili vsem potencialnim kršilcem, kaj jih čaka, če bi podlegli skušnjavi in storili kaznivo dejanje. Druga smer v stari penologiji je "terapevtska". Uporablja pojme, kot so diagnoza (kršilčeve "kriminalnosti"), intervencija, tretman in prognoza. Njen cilj je poboljšati (ali "resocializirati") kršilca z nekaznovalnimi metodami (ki pa so uporabljene v okviru izvrševanja kazenske sankcije, praviloma prostostne kazni) in ga ponovno vključiti v družbo kot nekoga, ki ne bo več kršil kazenskopравnih norm. Nova penologija pa se ne ukvarja več s posamezniki (ki jih je treba kaznovati ali "rehabilitirati"), ampak s skupinami. Uporablja "aktuarske" tehnike, s katerimi je mogoče identificirati in klasificirati različne skupine glede na stopnjo njihove "nevarnosti" (*dangerousness*). Kriminal razume kot nekaj danega. Odklonske pojave dojema kot nekaj normalnega. Njen cilj je kar najbolj učinkovito (racionalno ali ekonomično) upravljanje z različnimi problematičnimi skupinami, in to v odvisnosti od mere njihove problematičnosti. Zanima jo predvsem medžerska učinkovitost (ali tehnokratska racionalnost). Ne prizadeva si odpraviti ali zmanjšati kriminalitete, ampak jo želi zgolj napraviti znosno (ali vsaj čim manj neznosno). Povratništvo – nočna mora stare penologije – je za novo penologijo razmeroma nepomembno. Upošteva ga zgolj kot kazalec tveganja (oziroma rizičnosti določene osebe).

Nova penologija nima neke jasno prepoznavne ideologije. Ne opira se na natančno opredeljene tehnologije. Njena prednost je ravno v tem, da je skrajno nejasna in brezoblična.²⁸ Nova penologija uporablja aktuarski²⁹ diskurz probabilističnih (verjetnostnih) izračunov in statističnih distribucij. Njen cilj je učinkovito (*cost-effective*) upravljanje z različno nevarnimi/rizičnimi skupinami (agregati). Najbolj rizične skupine (*high-*

²⁷ Pridevnik "absolutna" pomeni, da gre za vrednoto, ki je ni mogoče (niti potrebno) izpeljati iz kake druge, dozdevno "višje" vrednote. Lahko pa tudi pomeni, da gre za večno in povsod veljavno vrednoto (v tem smislu se običajno navezuje na "absolutistično" – iz religioznega sistema izpeljano – moralo).

²⁸ Prim. Feeley in Simon (1994), str. 174–176.

²⁹ Pridevnik "aktuarski" je vzeta iz zavarovalništva: aktuar je oseba, ki izračunava možni riziko zavarovancev in – na tej podlagi – določi zavarovalnino. Aktuarsko kazensko pravo je značilno za "družbo tveganja" (Beck), ki ni več usmerjena k pozitivnim idealom, ampak jo zanima samo še omejevanje tveganja (oziroma rizikov). Družba tveganja (*risk society*) ne temelji več na pozitivnem občutju vzajemne povezanosti, ampak na kolektivno občutenem strahu pred nevšečnimi in škodljivimi pojavi (Swaaningen, str. 174).

³⁰ Doktrina o selektivnem onemogočanju objavlja občutno zmanjšanje kriminala, in to brez "pozitivnih" posegov v kriminogene določevalnice v družbenem okolju in brez sprememb v posameznikovi "kriminalni dispoziciji".

risk offenders) so – v skladu z (utilitarno) doktrino o selektivnem onemogočanju³⁰ – zaprte v najbolj zavarovanih institucijah (zaporih). Upravljanje z njimi je drago, vendar vseeno upravičeno z visoko stopnjo tveganja. Najmanj rizične skupine so nadzorovane na načine, ki so razmeroma poceni. Med tema dvema skrajnostima se nahajajo druge rizične skupine, za katere so predvideni posebni ukrepi, na primer elektronsko nadzorovanje, *boot camps* (razmeroma kratkotrajni represivni ukrepi, ki temeljijo na militarističnem modelu discipline), pogojni odpust, pogojna obsodba z nadzorstvom, hišni zapor, nadzorovanje v skupnosti (*community corrections*), obvezno preverjanje navzočnosti droge v organizmu (*drug testing*), zdravljenje narkomanov (*drug treatment programs*) in tako naprej. Stroški nadzorstva morajo biti usklajeni s statistično oceno rizičnosti nadzorovane skupine.

Družbeni podrazred

Družbeni in kulturni kontekst, v katerem so se razvile različne usmeritve znotraj desne kriminologije in nova ("aktuarska") penologija, je odločilno zaznamovan z "odkritjem" podrazreda (*underclass*). Oznaka "podrazred" se nanaša na razmeroma obsežen segment družbe, ki je bolj ali manj trajno izključen iz procesov družbene (vertikalne) mobilnosti in ekonomske (hkrati s tem pa še politične) integracije.³¹ V specifičnem ameriškem okviru so v podrazred vključene marginalne družbene skupine, ki živijo v zgoščenih (urbanih) predelih revščine (te skupine so fizično in institucionalno ločene od osrednjih tokov v ameriškem družbenem in ekonomskem življenju). Te skupine so stalno disfunkcionalne (in dezorganizirane). V njih se razvija "kultura nasilja". Za aktuarsko penologijo so različne skupine znotraj podrazreda zelo rizične (*high-risk groups*), kar pomeni, da je treba z njimi upravljati na način, ki v največji možni meri zavaruje pred njimi "normalno" družbo.

Pojem "podrazred" seveda ni nov, čeprav so se njegova poimenovanja spreminjala. V osemnajstem in devetnajstem stoletju so ga imenovali "nevarni razred" ali "drhal" (*rabble*). Nemški izraz *Untermenschen* označuje skupine ljudi, ki so – zaradi vrste prikrajšanj in moralnih pomanjkljivosti ("pokvarjenosti") – hkrati v družbi in zunaj nje. Zelo pogosto poimenovanje je tudi "lumpenproletariat". Podrazred vključuje ljudi, ki so zelo revni, vendar pa to ni njihova najvažnejša značilnost. Charles Murray poudarja, da so pomembnejše njihove moralne – ali, še natančneje, "nemoralne" – lastnosti.³² Člani podrazreda so reveži, ki si ne zaslužijo ne spoštovanja (*unrespectable*) ne pomoči (*undeserving*). To so osebe, ki so nemarne, malomarne, nečastne, nevedne (*unworthy*), neodgovorne in pokvarjene (*depraved*). Nagnjene so k vsakovrstnim "grešnostim", na primer k zlorabam alkohola in drugih drog, razuzdanemu (promiskuitetnemu) spolnemu življenju, veseljačenju,

³¹ Prim. Feeley in Simon (1994), str. 192.

³² Prim. Murray, str. 121.

brezdelju in kriminalnemu vedenju. Nespodobni (in nepošteni) reveži živijo v zanemarjenih (nesnažnih in neurejenih) stanovanjih. Alergični so na delo (zato ne zdržijo dolgo v eni službi, ampak menjujejo zaposlitve, najraje pa živijo od socialne podpore, sive ekonomije ali kriminala). Imajo neurejeno družinsko življenje (in pogosto zanemarjajo svoje starševske dolžnosti). Murray³³ poudarja, da so eden izmed ključnih problemov podrazreda enostarševske družine, se pravi družine, ki so brez očeta.³⁴ Po njegovem mnenju je zelo problematično tudi dejstvo, da se moški in ženska odločita za naraščaj, ne da bi se pred tem poročila. Ti pojavi imajo daljnosežne reperkusije, saj otroci, ki odrasčajo v družinah, v katerih manjka oče (zakonski mož njihove matere), nimajo pred sabo ustreznih³⁵ modelov odraslih vlog, zato obstaja velika verjetnost, da se bodo tudi oni – ko odrastejo – vedli podobno kakor njihovi starši. Zelo verjetno je tudi, da bodo otroci članov podrazreda zanemarjali svoje šolske obveznosti (neredno obiskovali pouk, špricali šolo in kršili disciplinska pravila).

Ameriški konservativni pisci so se razpisali o podrazredu konec sedemdesetih let. V tem skrajno problematičnem sloju ameriške družbe – nekakšni segregirani "kasti" ljudi, ki sicer

³³ Povzemamo po Murray, str. 123-125.

³⁴ Murray (str. 133) poudarja, da je za moškega bistveno, da se poroči, zaplodi svojo ženo in prevzame polno odgovornost za preživljanje odvisnih družinskih članov. S tem si moški dokazuje, da je "Mensch". Moški, ki ne podpira svoje družine, mora dokazovati "moškost" na druge načine, ki pa so v večini primerov destruktivni. Murray je prepričan, da so mladi moški po svoji naravi bistveno "barbari", ki jih je mogoče civilizirati zgolj s poroko. Vendar ne s poroko, ki pomeni samo formalnopravno sklenitev zakonske zveze (pred matičarjem), ampak predvsem s poroko, ki ima za posledico prevzem polne odgovornosti za preživljanje žene in otrok. Murray zato opozarja, da mladi moški, ki ne dela (nima stalne zaposlitve), ni dober "material" za poroko. Taka oseba se pogosto sploh ne poroči. Če pa se, ni zmožen opravljati svoje tradicionalne vloge (namreč osrednjega "hranitelja" družine). Taki ljudje v večini primerov ostanejo "barbari". Skupnost, v kateri je veliko mladih moških brez dela (ali redne zaposlitve) ali kjer je veliko mladih neporočenih žensk z nezakonskimi otroci, prej ali slej zapade v hudo krizo (*breakdown*). Murray (str. 127) meni, da je več takih skupnosti (*low-income and single-parent communities*) v nižjih kakor v višjih družbenih slojih.

³⁵ Murray (str. 126) poudarja, da dečki ne dozoriyo po naravni poti v odgovorne očete in zveste zakonske može. Dečki ne dozoriyo po naravni poti v marljivega in ubogljivega delavca (vestnega prodajalca delovne sile), ki bo voljan vsak dan redno vstajati zgodaj zjutraj in se napotiti na delo, pridno delati po navodilih (ukazih) svojega šefa in se nato – brez nepotrebnih postankov v gostilnah – vračati naravnost domov. Dečki ne dozoriyo po naravni poti v odraslo osebo, za katero delo ne bo samo neizogibna (in bolj ali manj zoprna) nuja, s katero pride do sredstev za preživetje, ampak dejavnost, zaradi katere lahko odrasel človek hodi po svetu z visoko dvignjenim čelom. Dečki ne dozoriyo po naravni poti v adolescenta, ki si bo prizadeval vzdržati se spolnih iger pred poroko. Ker mladi dečki ne prihajajo po naravni poti do vseh teh – za Murraya kajpak – "hvalevrednih" osebnostnih potez, so potrebni odgovorni starši in urejene soseske.

niso revni v "absolutnem" smislu (njihove najbolj elementarne potrebe so zagotovljene), so pa skoraj popolnoma odvisni od "socialne" države – so videli nezaželeni proizvod neučinkovite ali že naravnost kontraproduktivne države blaginje³⁶ oziroma "kulture revščine" (Oscar Lewis).³⁷ Po nekaterih ocenah³⁸ naj bi šlo za približno devet milijonov ljudi ali za eno desetino vsega prebivalstva, ki žive v razmerah očitnega družbenega, ekonomskega in političnega apartheida.³⁹ Za raz-

³⁶ Državna blaginja je za radikalno desnico problematična institucija, ki je v rokah "liberalne" (oziroma – če uporabimo pojem iz evropske politične tradicije – "socialdemokratske") elite. Naglavni greh "socialne" države je v tem, da je oslabil tradicionalne ("viktorske") vrednote, ki poudarjajo trdo delo ("etiko dela"), zmernost, varčevanje, odgovornost vsakega odraslega človeka za svojo lastno usodo (in za preživljanje družinskih članov), avto-kontrolo, odlaganje zadovoljitve, zakonsko zvezo ("do smrti"), predanost konvencionalni/jedrni družini (v kateri je oče/mož zaposlen, mati/žena pa je gospodinja in skrbi za vzgojo otrok), samoiniciativnost ("pomagaj si sam in Bog ti bo pomagal"), religijo (ali "duhovnost"), skupnost (*community*) ter moralno neprimernost splava, pornografije, uživanja (še posebej pa "zlorabe") mamil in spolnosti zunaj zakonske zveze (*casual sex*). Poleg tega je država blaginje ustvarila obsežno in neučinkovito birokratsko mašinerijo, ki je zelo draga in zmanjšuje konkurenčno sposobnost nacionalnega gospodarstva (s tem pa škodi ekonomski produktivnosti in "rasti"). Konservativci se spotikajo ob "paternalizem" socialne države, ki se vtika v zasebna življenja ljudi. Država blaginje je razkrojila "naravne" vire družbene solidarnosti (in vzajemne pomoči), na primer znotraj razširjene družine (ali sorodstvene mreže), prijateljskih povezav, soseske ali poklicnih združenj. Profesionalna birokracija je zmanjšala pomen prostovoljnih socialnih storitev (in dobrih del). Socialna država je zgrajena na ideoloških predpostavkah, ki so v nasprotju s "temeljnimi dejstvi" človekove (domnevno "večne") narave. Ker je človek po naravi nagnjen k lenarjenju in brezdelju, je za konservativce skrajno nespametno zakonsko zajamčiti ljudem pravico do zadostnih sredstev za preživetje. S tem jih namreč odvežemo dolžnosti, da bi delali in si prigarali preživetje "v potu lastnega obraza". Človek, ki je upravičen zahtevati socialno pomoč od države (javnih institucij), zgubi interes, da bi razmišljal dolgoročno. Usmeri se v sedanjost in si ne beli las z dolgoročnimi posledicami svojih sedanjih dejanj.

³⁷ Kultura revščine je nekakšen "načrt za življenje", ki se prenaša iz roda v rod. Osrednje značilnosti kulture revščine so: močan občutek marginalnosti, nemoči, odvisnosti in manjvrednosti, usmerjenost v sedanjost, slabo razvita zmožnost odlaganja zadovoljitve, občutek resignacije in fatalizem. Na družinski ravni kulturo revščine označujejo svobodne zveze, "divji zakoni", medosebne strukture, v katerih je oče pogosto odsoten (v središču družine ostaja mati), in visoka stopnja razvez.

³⁸ Prim. Morrison, str. 417.

³⁹ Pisci, ki opisujejo stratifikacijske sisteme v drugih razvitih zahodnih družbah (na primer v britanski), govore v tej zvezi o "dvo-tretjinski" (ali "trietretjinski") družbi. Približno dve tretjini "zadovoljnih" članov družbe (tako imenovani "večinski razred") ima skupni interes v vzdrževanju političnih in ekonomskih institucij, ki jamčijo za gospodarsko rast in družbeni mir. Revna tretjina ljudi – na primer brezposelni, ostareli, slabo plačani (*working poor*), člani enostarševskih družin, bolni in hendikepirani – pa ima malo skupnih interesov, razen tega, da so v večini primerov odvisni od pomoči socialne države. Ta skupina ljudi je najbolj ranljiva za morebitna krčenja "stroškov" države blaginje. Obenem pa so tudi najbolj ne-

liko od konservativnih teorij o nastanku (in širitvi) družbenega podrazreda socialdemokratski pisci poudarjajo ključno vlogo strukturnih sprememb. Najvažnejše v tej zvezi so ekonomske spremembe, zlasti zmanjšane priložnosti za zaposlovanje (v "poindustrijski" družbi) in odsotnost ustreznih vladnih ukrepov, ki bi omilili krizo na trgu dela (oziroma "delovne sile"). Poleg strukturne brezposelnosti (in naraščajočega števila prekarnih, negotovih, slabo plačanih in neuglednih zaposlitev v storitvenemu sektorju), čedalje ostrejših razrednih razlik (v oči bijočih neenakosti v dohodkih in bogastvu) in izključevanja revnih iz delitve družbenega dohodka in bogastva so pomembna tudi spremenjena stališča "zadovoljnega" ali "večinskega" razreda do vseh tistih (članov "sodgre"), ki niso "uspeli" (ali se niso "znašli") v individualističnem kulturnem okolju neodarwinistične vojne vseh zoper vse. Dobro preskrbljeni ne rabijo več "socialne" države (saj lahko svoje potrebe zadovoljujejo v zasebnem sektorju), ampak bolj "pravno in zakonito državo", ki bo odločno nastopila zoper "kriminalce" in "narkomane" (+ preprodajalce mamil), "lenuhe" pa bo nagnala delati ("kdor ne dela, naj ne je"). "Sociala" je zanje (davkoplačevalce!) le še bolj ali manj nadležni strošek, ki bi ga kazalo zmanjšati.

Ne glede na to, katero razlago za nastanek in obnavljanje družbenega podrazreda izberemo, je temeljno sporočilo v vsakem primeru isto: podrazred ni naravno ali "nujno" dejstvo, ampak je proizvod družbe (namreč političnih odločitev in preferenc). Revščina – z vsem, kar vključuje – je naključna ("kontingentna"). Morrison⁴⁰ zato v tej zvezi upravičeno opozarja, da ima ta okoliščina pomembne kriminogene implikacije. Podrazred je namreč izključen iz institucionaliziranih oblik razrednega boja (na primer iz sindikatov in političnih strank). Ekonomsko marginalizirane skupine so brez zaposlitve ali pa imajo na voljo samo slabo plačana (heteronomna) dela, ki so negotova in človek nanje ne more biti ponosen. Ekonomske stiske vplivajo tudi na krizo družine, oboje pa spreminja socializacijske procese. Legitimnost družbene ureditve je postavljena pod vprašaj. Morrison meni, da občutek krivičnih (nenaravnih in neupravičenih) prikrajšanj – ki so še toliko hujša v družbi, ki na vsakem koraku povečuje porabništvo (kot važen vir samopodobe in samospoštovanja), ustvarjanje avtentične "identitete" in individualne uspehe/dosežke – ne vodi v posameznikovo odtujenost (ali anomijo), ampak v značilno "pomoderno" emocijo: resentment (zmes jeze, zamere, maščevalnosti in želje po dominaciji).

zmožni braniti svoje interese po politični poti (v primerih, ko se država odloči omejiti njihove pravice). Ti – prikrajšani in depri-
vilegirani ljudje – so izključeni iz države (oziroma iz osrednjih družbenih tokov). Marginalizirana tretjina ne tvori več "rezervne armade delovne sile" (Morrison, str. 430-431). Gre namreč za povsem nepotrebne in odvečne ljudi, ki jih "družba" – zadovoljni razred, ki si lahko privoščiči vsakovrstne potrošniške orgije (luksuzne izdelke in storitve kapitalističnega gospodarstva) – sploh ne rabi več za svojo enostavno in razširjeno reprodukcijo (ali ekonomsko "rast")

⁴⁰Prim. Morrison, str. 441.

Sklep

Novejše smeri v ameriški kriminologiji spadajajo na desno stran političnega spektra. V bistvu niti niso zares nove, ampak so prej stare individualistične – klasicistične ali pozitivistične (psihološke in biosociološke) – teorije v novi preobleki. Družbene določevalnice kriminalnih pojavov jih ne zanimajo (tovrstne etiološke teorije so namreč neuporabne za potrebe kriminalitetne ali kaznovalne politike, saj kazenskopravni sistem nanje ne more vplivati). Kriminalno vedenje je dojeta kot izid "racionalne izbire", razuzdanega življenjskega sloga, "kriminalne duše" (Samenow in Yochelson) in pomanjkljivosti v posameznikovem značaju ali konstitucijskih (genetsko pogojenih) dejavnikih.⁴¹ Rešitve so preproste. V glavnem stavijo na odvračevalne/zastraševalne učinke kazenskopravnega sistema. Kriminaliteta je sprejeta kot naravno dejstvo, ki je pač tako, kakršno je. Poskrbeti je treba edino za to, da bodo poštene državljan pred njo čim bolj varni. Zato je treba predvideti vrsto nadzorovalnih mehanizmov, ki naj bodo ekonomični in ukrojeni po stopnji nevarnosti (rizičnosti) "ciljne skupine". Desne kriminološke usmeritve zanima predvsem red in spoštovanje zakona (*law and order*). Vprašanje, kako priti do bolj pravične družbe (*social justice*), je zanje povsem nepomembno. Dobra družba namreč v njihovi optiki že obstaja – to je družba "ameriških sanj" in "ameriškega načina življenja" –, le nekoliko utrditi jo je še treba in obdati z varnostnimi okopi, ki naj "dobre" ljude (ki še vedo, kaj je prav in kaj je narobe) zavarujejo pred džankiji, vlomilci, roparji, nasilneži, razgrajachi, vandali, klateži, pijanci, norci, berači, posiljevalci, pedofili, teroristi, serijskimi morilci, brezdomci, reveži in drugo drhaljo, ki kvarijo idilično podobo najbolj svobodne, najbolj demoratične, najbolj poštene, najmočnejše in najpravičnejše družbe vseh časov.

LITERATURA:

- Banfield, E.: *The Unheavenly City*. Little, Brown, Boston 1972.
- Chomsky, N.: Svetovna ureditev in njena pravila: variacije na nekatere teme. *Teorija in praksa*, 1993, št. 9-10, str. 863-879.
- Clarke, D.H.: Justifications for Punishment. *Contemporary Crises*, 1982, št. 1, str. 25-58.
- Cohen, S.: *Against Criminology*. Transaction Books, New Brunswick 1988.
- Currie, E.: The Politics of Crime: The American Experience. V: K. Stenson in D. Cowell (eds.), *The Politics of Crime Control*. Sage, London 1991, str. 33-47.
- Eysenck, H.J.: Personality Theory and the Problem of Criminality. V: J. Muncie et al. (eds.), *Criminological Perspectives: A Reader*. Sage, London 1996, str. 81-98.
- Feeley, M.M., Simon, J.: The New Penology. V: J. Muncie et al. (eds.), *Criminological Perspectives: A Reader*. Sage, London 1996, str. 367-379.

⁴¹Prim. Lilly et al., str. 194-195.

- Feeley, M.M., Simon, J.: Actuarial Justice: The Emerging New Criminal Law. V: D. Nelken (ed.), **The Future of Criminology**. Sage, London 1994, str. 173-201.
- Goetz, A.: **Capitalism, Socialism, Ecology**. Verso, London 1994.
- Gottfredson, M.R., Hirschi, T.: **A General Theory of Crime**. Stanford University Press, Stanford 1990.
- Greenberg, D.: Reflections on the Justice Model Debate. **Contemporary Crises**, 1983, št. 4, str. 313-328.
- Grund, J.P., Coffin, P.O.: Inovativna politika kot odgovor na porajajoče se probleme v zvezi z drogami in AIDS-om v Srednji in Vzhodni Evropi: paradigma zmanjševanja škode. **Mreža drog**, 1997, št. 2-4, str. 8-19.
- Haag, E. van den: **Punishing Criminals**. Basic Books, New York 1975.
- Hirsch, A. von: Giving Criminals Their Just Deserts. V: J. Muncie et al. (eds.), **Criminological Perspectives: A Reader**. Sage, London 1996, str. 315-324.
- Lilly, J.R., Cullen, F.T., Ball, R.A.: **Criminological Theory: Context and Consequences**. Sage, London 1989.
- Morris, N.: **The Future of Imprisonment**. University of Chicago Press, Chicago 1974.
- Morris, N.: "Dangerousness" and Incapacitation. V: R.A. Duff in D. Garland (eds.), **A Reader on Punishment**. Oxford University Press, Oxford 1995, str. 238-260.
- Morris, N., Hawkins, G.: **Letter to the President on Crime Control**. University of Chicago Press, Chicago 1977.
- Morris, N., Hawkins, G.: **The Honest Politician's Guide to Crime Control**. Chicago University Press, Chicago 1970.
- Morrison, W.: **Theoretical Criminology: From Modernity to Post-Modernism**. Cavendish Publishing Limited, London 1995.
- Murray, C.: The Underclass. V: J. Muncie et al. (eds.), **Criminological Perspectives: A Reader**. Sage, London 1996, str. 121-135.
- Murray, C.: **Losing Ground: American Social Policy 1950-1980**. Basic Books, New York 1970.
- Paternoster, R., Bynum, T.: The Justice Model as Ideology: A Critical Look at the Impetus for Sentencing Reform. **Contemporary Crises**, 1982, št. 1, str. 7-24.
- Platt, T., Takagi, P.: Intellectuals for Law and Order: A Critique of the New "Realists". **Crime and Social Justice**, 1977, št. 8, str. 1-16.
- Rai, M.: **Chomsky's Politics**. Verso, London 1995.
- Rothbard, M.: **The Ethics of Liberty**. Humanities Press, Atlantic Highlands 1982.
- Swaaningen, R. van: **Critical Criminology: Visions from Europe**. Sage, London 1997.
- Tame, C.R.: Freedom, Responsibility and Justice: The Criminology of the "New Right". V: K. Stenson in D. Cowell (eds.), **The Politics of Crime Control**. Sage, London 1991, str. 127-145.
- Toffler, A.: **Treći talas**. Jugoslavija, Beograd 1983.
- Wilson, J.Q.: The Politics of Crime: The American Experience. V: K. Stenson in D. Cowell (eds.), **The Politics of Crime Control**. Sage, London 1991, str. 47-54.
- Wilson, J.Q.: **Thinking About Crime**. Vintage, New York 1975.
- Wilson, J.Q.: Penalties and Opportunities. V: R.A. Duff in D. Garland (eds.), **A Reader on Punishment**. Oxford University Press, Oxford 1995, str. 174-219.
- Wilson, J.Q.: On Deterrence. V: J. Muncie et al. (eds.) **Criminological Perspectives: A Reader**. Sage, London 1996, str. 307-314.
- Wilson, J.Q., Herrnstein, R.: **Crime and Human Nature**. Simon and Schuster, New York 1985.
- Young, J.: Incessant Chatter: Recent Paradigms in Criminology. V: M. Maguire et al. (eds.), **The Oxford Handbook of Criminology**. Clarendon Press, Oxford 1994, str. 69-124.
- Young, J.: Foreword. V: R. van Swaaningen, **Critical Criminology: Visions from Europe**. Sage, London 1997, str. vii-xv.

Some current orientations in American criminology

Zoran Kanduč, LL.D., Research Associate, Institute of Criminology at the Faculty of Law, Kongresni trg 12, 1000 Ljubljana, Slovenia

The paper critically examines some recent orientations in American criminology. Special attention is paid to the different trends within the criminology of the "new right". In the frame of these trends, the paper presents "libertarian" criminology, economic criminology, neoconservative criminology and the so-called right realism. A special section of the paper is devoted to analysis of "new" (or "actuarial") criminology. In the final part, some key characteristics of the social "underclass" are described, which in fact provides the central reference point of right orientated American criminologists.

Key words: criminology, U.S.A. new trends, New Right, social underclass

UDC 343.9 (73)